El fresc, sistema pictòric en desús

Podríem gairebé afirmar que un dels procediments de pintura mural que amb més profusió ha emprat l'home al llarg de la seva història ha estat el fresc.

Tots els països, des de l'antic Egipte, la mil·lenària Grècia i sobretot Itàlia i Espanya han deixat mostres inequívoques de la seva pervivència en el temps.

Pompeia, sepultada per les cendres volcàniques, guarda encara zelosament moments d'esplendor d'aquesta disciplina artística.

Més tard, en el període romànic, es dilatà sembrant els temples d'iconografies admirables de les quals Catalunya té la sort de tenir mostres d'una gran bellesa. Amb l'arribada del barroc és quan aquest art assoleix la culminació de les seves virtuts i l'exemplar força de les més grans creacions humanes en aquest gènere.

Cal esmentar que tot el que està pintat sobre el mur no són pintures al fresc; hi ha molts altres procediments que al llarg de la història s'han aplicat sobre parets.

Per dissort, i com a mostra, una de les obres capitals de Leonardo da Vinci, el *Sant sopar*, avui dia molt deteriorat, fou pintat amb coles, que el temps i les humitats lamentablement han malmès; en canvi, les obres pintades al fresc resten a redós de qualsevol averany d'aquesta naturalesa i conserven sempre una transparència i frescor que els fa singularment atractius.

Actualment, i a causa de les dificultats d'execució, és molt difícil trobar artistes preparats per portar a terme amb resultats positius aquesta remota disciplina. Els últims intents fets a Sant Carles de la Ràpita per l'eminent pintor Vázquez Díaz encara han deixat un eloqüent testimoni de les seves possibilitats, però el temps, que tot ho capgira, tampoc és massa adient per pintar grans superfícies sobre el mur. Cal afegir, però, que el pintor actual disposa de materials excel·lents, fàcils d'aplicar i d'uns resultats de duració i resistència a totes les inclemències i pol·lucions.

Les virtuts del fresc contenen un alè d'especial relleu: és com una aquarel·la gegant pintat gairebé amb la mateixa tècnica, tota vegada que el vehicle més important és també l'aigua, a part, naturalment, del suport bàsic, que és la calç.

La nostra intenció en aquest breu article és demostrar les característiques que es fan necessàries per portar a terme tot el llarg procés tècnic que aquesta disciplina artística comporta, sobretot, i molt especialment, per vèncer les dificultats per aconseguir un acabat amb resultats positius.

Segons les versions dels més famosos fresquistes del barroc, com Giotto, Miquel Àngel, Rafael i tants i tants d'altres que han deixat una mostra peculiar del seu art sobre el mur, emprant aquest procediment, explicarem el procés per portar a terme una obra d'aquestes característiques.

La base principal és la preparació del mur, que ha d'estar protegit d'humitats i filtracions que dificultarien notablement la realització de l'obra. El mur ha de ser arrebossat amb un morter o argamassa especial, un morter sense cap més additiu que la calç i l'arena garbellada, amb proporcions de dues parts de sorra per una de calç. Això es fa perquè, a més de donar-li una gran consistència, com que no és ni gras ni magre no produeix esquerdes en l'assecatge, sinó que queda suficientment dur per admetre les altres fases del procés.

Una vegada la paret perfectament preparada i arremolinada, es fa necessari deixar-la assecar durant almenys un any, a fi i efecte de comprovar si durant aquest període s'ha produït alguna esquerda, cosa difícil de reparar en el sentit de no deixar pronunciades marques en la posterior pintura.

Durant aquest temps, l'artista ha preparat la calç convenientment amarada dintre els cubells o barrils, i diàriament el pintor ha de treure el tel

calcari que es produeix sobre la superfície de l'aigua; la qual cosa és una mica enutjosa.

A poc a poc, la calç perd la seva natural bravesa i queda tendra i amorosa com una mantega, i adquirexi un poder d'absorció del color, cosa que amb la calç normal no s'aconseguiria.

Mentre es desenvolupen aquestes activitats tècniques, el pintor prepara els dibuixos dels motius de l'obra a executar sobre cartró fi o paper gruixut. Aleshores aquests dibuixos es ressegueixen amb un afilat punxó, que deixa la superfície del paper trepanada just a la línia del dibuix a intervals de dos centímetres, la qual cosa s'anomena, tècnicament, *l'estarcit*.

Prèviament a l'execució de la pintura, l'artista ha preparat els colors, terres naturals i òxids, dintre d'uns pots o recipients de terrissa on es barreja amb aigua pura. El més difícil és saber com quedarà el color definitiu, perquè la calç, en assecar-se, modifica notablement els colors, que perden la seva riquesa primitiva i queden més pàl·lids. Els fresquistes antics, per superar aquest problema, tenien a mà un tros de totxo sec que introduïen dins el líquid de color i quan el treien s'assecava ràpidament i revelava el color definitiu sobre la calç, la qual cosa permetia al pintor augmentar o disminuir la intensitat del to, fins aconseguir el color més apropiat a la seva sensibilitat.

Tot a punt, abans de començar la pintura, es mullava abastament la paret (s'entén el tros on s'havia de pintar), i aleshores, amb una llana o paleta especial, s'aplicava la calç sobre el mur en el tros suficient on el pintor podia pintar, mentre la calç es mantenia fresca, i d'aquí ve el nom genèric d'aquesta pintura. Una vegada la calç estesa, s'aplicava el paper estarcit del dibuix corresponent i amb un drapàs impregnat de pols de carbó es resseguia el puntejat i deixava calcat sobre el mur el dibuix o tros de dibuix que el pintor podia acabar en unes hores determinades per l'enduriment de la calç.

Una vegada la pintura s'aplica sobre el mur, la calç, per capil·laritat, absorbeix el color, el qual es manté fresc i perdurable, amb una singular atracció.

Les correccions posteriors poden fer-se barrejant colors amb llet o clara d'ou i no sempre són desitjables; és per això que només es poden pin-

tar reduïts espais de mur en un dia, excepte quan es tracta de grans trossos de celatges o robes de més ràpida execució.

Quan s'acaba la jornada, les restes de calç que no s'han pintat es rasquen fins al morter bàsic.

Cal esmentar que quan es tractava de pintar una gran superfície, es començava per la part més alta, a fi i efecte de no empastifar l'obra amb els esquitxos de calç i color.

Es conta que quan Miquel Àngel començà la Sixtina no tenia grans coneixements sobre la pintura al fresc, i se suposa que hagué de rectificar i esborrar alguns plafons per excés de gruix de calç, que no pot sobrepassar els tres mil·límetres, la qual cosa suposava l'escrostament de la superfície, pecat imperdonable en aquest ofici, i cosa que el gran mestre superà d'immediat, deixant un eloqüent testimoni de la seva singular saviesa i a la vegada de les extraordinàries virtuts d'un procés pictòric que, malauradament, a causa de les seves dificultats tècniques cada dia resta més oblidat. I és per això que cada dia són més admirats tots aquells artistes que emprant el més difícil procediment obtingueren resultats sorprenents per la seva qualitat plàstica i emocional.

El fresc del carrer del Carme

Les pintures al fresc trobades a la casa del carrer del Carme, propietat del matrimoni Juli Casino i Pilar Espígol, observades detingudament junt amb l'arqueòleg Antoni Roviras, responen perfectament a la pintura al fresc. Cal esmentar que les capes de calç que les han cobert durant tants anys les han absorbit en part, convertint el seu color primigeni en un to monocrom tirant a marró. No obstant això, pel que hem observat, són fetes per un pintor que coneixia perfectament l'ofici d'aquesta singular tècnica artística, perquè el gruix de la calç que dóna suport a l'obra és justament equilibrat.

El motiu de l'obra en qüestió és religiós; pensem que el plafó o llenç de paret pintada podia tenir unes dimensions aproximades d'uns tres metres de llarg per dos d'altura; ignorem el motiu central de l'obra, tota vegada que el tros que en reproduïm en aquestes fotografies es troba en un extrem del quadre a la part de dalt, a l'esquerra, on es pot veure la figu-

Diverses fotografies que reprodueixen les pintures al fresc de la casa de la família Casino-Espígol.
(Fotos J. Vert i A. Roviras)

Fotografia que reprodueix la pintura al fresc de la casa de la família Casino-Espígol. (Fotos J. Vert i A. Roviras)

ra de la Verge portant en braços a Jesús infant. Curiosament, les dues figures són coronades, cosa poc corrent, perquè generalment Jesús infant porta aurèola.

Seria curiosíssim poder veure el fresc en la seva totalitat, per poder gaudir a la nostra vila d'una obra única de pintura en aquest gènere. L'estructura actual de la casa i el deteriorament de la resta de la pintura fan que això sigui un somni. El fresc data de 1701; no sabem qui l'executà ni tampoc qui va fer l'encàrrec de l'obra. Es nota, però, que el pintor restava encara influenciat pels frescos romànics, molt llunyans d'aquesta data.

És satisfactori constatar que la nostra vila, encara que sigui un petit fragment, guarda zelosament el testimoni de les virtuts d'aquest art singular que és el fresc.

Joan Fuster i Gimpera